

Zo Slovníka diel slovenskej literatúry 20. storočia (ukážky)

MARAKÉŠ – zbierka poviedok od Václava Pankovčina (1968 – 1999), vydaná v roku 1994.

Kniha voľne tematicky nadväzuje na predchádzajúce autorove práce *Asi som neprišiel len tak* (1992) a *Mamut v chladničke* (1992). Autorovu tvorbu možno spojiť predovšetkým s prostredím vidieka, obdobím detstva a dospievania a zmyslom pre momenty zázračnosti, magickosti, bizarnosti a komickejšnosti.

Tematizácia dedinského prostredia má v slovenskej literatúre dlhú tradíciu, pričom je rámcovaná dvoma krajnými polohami. Na strane jednej je to idealizácia vidiekeho prostredia s jeho neskalenou prostotou, prirodzenou vitalitou, spontánnosťou a ľudovou múdrosťou, pričom dedina je tu postavená do opozície k mravne skazenému kozmopolitnému mestu. Na strane druhej sa kladie do popredia kultúrna zaostalosť rurálneho prostredia, tematizuje sa konflikt jedinca s mentálnou uzavretosťou dedinskej society a kriticky sa reflektuje jej hodnotový systém. Pankovčínove krátke prózy možno začleniť medzi tieto dva póly. Autorova tvorba medzi nimi osciluje, pričom sa programovo neprikláňa k žiadnej z týchto krajných polôh.

Z kompozičného hľadiska sa dielo skladá z troch častí: v prvej sa nachádzajú poviedky, ktoré sa viažu k obdobiu detstva. Druhú časť autor venoval pozoruhodným a kurióznym postavičkám Marakéša s ich neobyčajnými vlastnosťami a schopnosťami. Tretia časť, ktorá zachytáva príbeh dedinského prostáča konfrontovaného s „Veľkým Mestom“, má charakter novely členenej na dve kapitoly, pričom sa svojím štýlom a lexičkou odlišuje od predchádzajúcich dvoch častí.

Jednotlivé krátke príbehy sa tematicky viažu k lokalite východného Slovenska. V Pankovčínových textoch sa výrazne odráža dôverná znalosť vidiekeho prostredia, ktoré autor ozvláštňuje začleňovaním magických prvkov do reality. Dedina Marakéš, kde sa odohrávajú osudy hlavných hrdinov, je však imaginárna, resp. svojím exotickým názvom odkazuje na mesto Marakéš, ktoré sa nachádza v africkom Maroku. Aj v tejto súvislosti autor tematicky nadväzuje na predchádzajúcu prózu *Asi som neprišiel len tak* – tu Pankovčín uprednostnil názov Rantaprapán, ktorý evokuje indický pôvod. Za označením Marakéš možno zároveň identifikovať autorovu snahu o spochybenie tradičného kultúrneho modelu, v ktorom sa stavajú do protikladu pojmy ako domáce a exotické, blízke a vzdialené, centrálné a periférne. Z tejto perspektívy vychádza aj celkové rámcovanie Pankovčínových próz – zatiaľ čo v geografickom kontexte ich možno užšie lokalizovať (východoslovenský región), v literárnom, kultúrno-sociálnom kontexte majú akoby širší a „univerzálnejší“ rámec (svedčí o tom i názov jednej z poviedok – *Marakéš – dedina medzi Aljaškou a Saharou*). Motívy exotickosti a magickosti tak okrem ozvláštňujúcej

funkcie plnia aj funkciu hľadania určitých spoločných „mentálnych kódov“ či „kolektívnych archetypov“ identifikovaných v rozličných kultúrach a spoločenstvách, ktoré môžu byť od seba priestorovo veľmi vzdialené. Z časovej perspektívy možno texty približne situovať do obdobia šesťdesiatych až deväťdesiatych rokov 20. storočia.

V prvej časti pod názvom *Marakéš, pupok sveta* sa nachádzajú poviedky s autobiografickým podtextom. Autor – rozprávač v prvej osobe – sa v nich vracia do obdobia detstva, pričom si sprítomňuje zaujímavé príhody a dôverne známe situácie (strihanie vlasov, chytanie chrústov), evokujúce pocity chlapčenskej hravosti, spontánnosti, senzitívnej otvorenosti a bezstarostnosti. Osobitnú pozornosť pritom venuje postave starého otca, ktorý ho ľudsky a hodnotovo formuje, pričom sa s ním zároveň identifikuje, nadväzujúc tak na generačnú kontinuitu. Hovorí o tom v jednej z poviedok, v ktorej sa vyrovnáva s jeho smrťou: „*Chcel som babe Peľovej povedať, že ja sa vlastne nesmejem, ale plačem, že to vo mne sa smeje môj dedo*“ (s. 33). Poviedky prvej časti možno priradiť k línii, ktorú v súčasnej slovenskej literatúre reprezentujú hlavne V. Šikula a D. Dušek.

Druhá časť pod názvom *Marakéšania* je venovaná kurióznym a bizarným postavičkám, obyvateľom imaginárnej obce. Práve v tejto časti možno pozorovať rozmývanie hraníc medzi rozličnými kultúrami, o čom svedčia už mená hlavných protagonistov, ktoré evokujú východoslovenský, český, rusínsky, hebrejský a latinskoamerický pôvod (Janko Šalamaha, Franto, Haňa Hrišaňa, Laco Kul'baga, Fi'ro, Janko Huj, Štofa Vo'ov, Zuza Čubirka, Chosé). Jednotlivé postavy a deje majú pritom rôzne neobyčajné vlastnosti, ktoré majú podobu bizarných parapsychologických úkazov, alebo ich životné situácie sa ocitajú mimo rámca prirodzených zákonov (prenášanie na veľké vzdialenosti, rýchlorasúca fazuľa, duch vyvolávajúci požiare). V ohnisku autorovej literárnej optiky sa ocitajú blázni, čudáci, tuláci a miestni mudrlanti, ktorých činnosti často chýba „praktický zmysel“ (stavanie Noemovej archy), alebo nadobúdajú až rituálny podtext (varenie fazuľovej polievky). Viacerí literárni kritici v tejto súvislosti poukázali na marquésovské inšpirácie a zároveň tiež upozornili na problematickosť začleňovania magických prvkov do reality v kontexte autorovej tvorby. Aj tu možno nájsť určitú tematickú príbuznosť medzi dielom Václava Pankovčína a niektorými súčasnými spisovateľmi tvoriacimi na Slovensku, ktorých tvorba rovnako čerpá zo zdrojov „magického“ či „fantastického realizmu“ (L. Grendel, P. Jaroš, D. Mítana).

Tretia časť knihy pod názvom *Sandokan, lev z Marakéša* má svojim rozsahom viac charakter novely členenej na dve kapitoly. Literárnym jazykom sa odlišuje od poetickej obraznosti predchádzajúcich dvoch častí. Zmenená je zároveň aj pozícia rozprávača a hodnotová optika – kým predtým malo u Pankovčína vidiecke prostredie skôr pozitívne vyznenie, v tomto príbehu si autor viac všíma jeho „mentálnu zaostalosť“. Zmeny sa však prejavujú najmä v lexike – zatiaľ čo v predchádzajúcich dvoch častiach napríklad používanie východoslovenského dialektu ozvlášťňovalo Pankovčínov poetický jazyk (dialekt bol jedným z mnohých jazykov), v tejto časti má spolu s vulgarizmami a slangom ilustrovať hodnotovú obmedzenosť a duševnú jednorozmernosť hlavného protagonistu.

Sandokan, lev z Marakéša má okrem iného charakter spoločensko-politickej satiry – možno to dedukovať už z názvu prvej časti *Sandokan ľúbi premiéra*. Príbeh sa odohráva v prvej polovici deväťdesiatych rokov, pričom priamo odkazuje na politické realie

tohto obdobia (napríklad, v texte je explicitne uvedené meno vtedajšieho slovenského Vladimíra Mečiara). Pankovčín sa v tejto súvislosti pokúsil vytvoriť karikatúru voliča istej politickej strany. Hlavný hrdina Cyril Hvizdoš, prezývaný Sandokan (prezývka je prevzatá z tret'otriedneho dobrodružného televízneho seriálu, ktorý zachytával osudy indonézskeho „bojovníka za spravodlivosť“), je dedinský trpák žijúci z podpory, ktorý holduje alkoholu, pričom svoj čas trávi vysedávaním v krčme s rovnako duševne obmedzenými priateľmi. Monotónnu jednotvárnosť Hvizdošovho života však naruší jeho švagriná Simona, prostredníctvom ktorej sa dostáva do Veľkého Mesta. Mestské prostredie mu zároveň otvorí nepoznané – po strastiplnej anabáze pripomínajúcej putovanie „hlúpeho Jana“, ktoré je spestrené množstvom humorných príhod, sa hlavný hrdina stáva záhradníkom na úrade vlády, pričom sa dostáva do priamej blízkosti „milovaného premiéra“. Po nemilej príhode s premiérovou osobnou tajomníčkou je prepustený a vracia sa späť do Marakéša.

M. Hamada a V. Barborík vo svojich kritikách upozornili na súvislosť medzi Pankovčínovým Sandokanom a Pišťankovými postavami (sústredenie sa na fyziologizmy, perziflážny a ironický moment). Okrem Pišťanka možno v tejto súvislosti spomenúť Otčenášove *Kristove šoky*, rovnako čerpajúce z „mentálnej zaostalosti“ a „hodnotovej uzavretosti“ slovenského vidieka.

Václav Pankovčín je po Jánovi Patarákovi ďalším autorom, ktorý tematizuje prostredie východoslovenského vidieka, využívajúc pritom motívy tajomstva, osudovosti, imaginárnej obraznosti, parapsychológie, mágie a komickejšti. Na strane druhej je aj kritikom vidieckeho izolacionizmu a konzervativizmu, ako aj dobovej spoločensko-politickej reality – na tomto mieste sa odzrkadľuje jeho inklinácia k žánru reportáže. Tieto motívy autor rozvinul aj v ďalších svojich prózach *Tri ženy pod orechom* (1996) a *Bude to pekný pohreb* (1997).

VYDANIA

Marakéš. Bratislava, 1994.

LITERATÚRA

Barborík, V.: Konfrontácie. In: *Romboid*, roč. 29, 1995, č. 5, s. 38 – 39.

Hamada, M.: Konfrontácie. In: *Romboid*, roč. 29, 1995, č. 5, s. 37 – 38;

Pavel Matejovič